

Наукові перспективи
Видавнича група

№ 11(52)

2025

НАУКА і ТЕХНІКА

серія: *право*, серія: *економіка*, серія: *педагогіка*,
серія: *техніка*, серія: *фізико-математичні науки*

СЬОГОДНІ

З Україною

в серці!

Видавнича група «Наукові перспективи»

Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного управління

«Наука і техніка сьогодні»

*(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)*

Випуск № 11(52) 2025

Київ – 2025

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration

"Science and technology today"
("Pedagogy" series, "Law" series, "Economics" series,
"Physical and mathematical sciences" series, "Technics" series)

Issue № 11(52) 2025

Kyiv – 2025

ISSN 2786-6025 Online
УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

DOI: Crossref
we use DOIs

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-11\(52\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-11(52))

**«Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»):
журнал. 2025. № 11(52) 2025. С. 2990**

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320
журналу присвоєно категорію "Б" із економіки та педагогіки
(спеціальності – 015 - Педагогічні науки; 076 - Економічні науки)*

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 530 журналу
присвоєно категорію "Б" із права (спеціальність – 081 Юридичні науки)*

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 10.10.2022 № 894 журналу присвоєно
категорію "Б" із техніки (спеціальність - 122 Комп'ютерні науки)*

*Журнал видається за підтримки Міждержавної гільдії інженерів консультантів, Інституту філософії та соціології
Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації
«Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації
«Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання»*

*Рекомендовано до видавництва Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління
(Рішення від 24.11.2025 № 8/11-25)*

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC),
міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної
бази даних Research Bible

Головний редактор: Сопілко Ірина Миколаївна - доктор юридичних наук,
професор, Відмінник освіти України, Лауреат Премії Президента України для молодих
вчених, Лауреат Премії Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим в галузі
фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок, академік
Академії наук вищої школи України, Заслужений юрист України (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- Будник Вікторія Анатоліївна - кандидат економічних наук, професор, професор кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій Державного університету інфраструктури та технологій (Київ, Україна)
- Войтасик Андрій Миколайович – кандидат технічних наук за спеціальністю системи та процеси керування, доцент кафедри електричної інженерії суднових та роботизованих комплексів Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Миколаїв, Україна), Віце-академік громадської наукової організації «Академія технічних наук України» (Івано-Франківськ, Україна)
- Волк Павло Павлович — доцент кафедри водної інженерії та водних технологій Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Воробійов Яків Анатолійович – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри математики, інформатики та інформаційної діяльності Ізмайльського державного гуманітарного університету, учасник бойових дій, член громадської організації «Міжнародна фундація науковців та освітян», автор наукових публікацій та навчально-методичних матеріалів у галузі математики, прикладної математики, інформаційних технологій та педагогіки;
- Гирка Ольга Ігорівна - кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри товарознавства, митної справи та управління якістю Львівського торговельно-економічного університету (Львів, Україна)
- Гнатюк Сергій Олександрович - кандидат технічних наук, доцент, заступник декана факультету аеронавігації, електроніки та телекомунікацій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Дівізніок Михайло Михайлович - доктор фізико-математичних наук, професор, Завідувач відділу Відділу цивільного захисту та інноваційної діяльності Державної установи "Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України" (Київ, Україна)
- Дяденчук Альона Федорівна - кандидат технічних наук, старший викладач кафедри вищої математики і фізики Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (Мелітополь, Україна)
- Забулонов Юрій Леонідович - доктор технічних наук, професор, Член-кореспондент НАН України, директор Державної установи «Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України» (Київ, Україна)
- Ільїн Валерій Юрійович - доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

- Кива В.Ю., Гавриш М.Ю., Скобовят Ю.М., Жалейко О.О.** **981**
АНАЛІЗ ОСВІТНІХ ПЛАТФОРМ ФОРМУВАННЯ (РОЗВИТКУ) ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ (ЦИФРОВОЇ) КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ
- Кірман В.К., Баланенко І.Г., Гапоненко К.М.** **996**
УДОСКОНАЛЕННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ ДО РОЗВИТКУ ВМІНЬ МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ УЧНІВ
- Ковальова К.В.** **1011**
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО НАПРЯМУ
- Козловський Ю.М., Білик О.С., Прусак Ю.В.** **1032**
МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХОВИХ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ КОМП'ЮТЕРНОГО ПРОФІЛЮ
- Кологривова Н.М., Гвоздій С.П.** **1044**
ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ СТАТИСТИКИ ТА АНАЛІЗУ ДАНИХ В ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЇ ТА ОСВІТИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
- Корильчук Н.І., Боровик І.О.** **1058**
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КЛІНІЧНИХ, ЕТИЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ
- Котелянець Н.В., Котелянець Ю.С.** **1067**
БЕЗМЕЖНИЙ АРСЕНАЛ ІНСТРУМЕНТІВ ГРИ ЯК ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНИХ ПРАКТИКАХ ПЕДАГОГА
- Криськів М.Й., Винничук О.Т., Бурдяк І.М., Павлишин І.О.** **1077**
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

УДК 372.8:811.161.2- 378:373.091.12

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-11\(52\)-1077-1090](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-11(52)-1077-1090)

Криськів Мирослава Йосипівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови та славістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0002-3907-6163>

Винничук Олег Теофілович кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0002-9709-7296>

Бурдяк Ілона Михайлівна магістрантка факультету філології і журналістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

Павлишин Ілона Олександрівна студентка факультету філології і журналістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню педагогічних умов, що забезпечують формування навичок ділового мовлення учнів у сучасному освітньому середовищі. У роботі розкрито теоретичні підходи до розуміння ділового мовлення як складника комунікативної компетентності, акцентовано увагу на важливості раннього розвитку відповідних умінь у школярів у зв'язку зі змінами ринку праці, підвищенням ролі цифрової комунікації та зростанням потреби у володінні формальними стилями мовлення. У статті визначено ключові педагогічні умови, де центральне місце посідають цілеспрямована організація навчального процесу, використання практикоорієнтованих завдань, інтеграція міжпредметних зв'язків, створення мовленнєвого середовища та активна залученість учнів у реальні або змодельовані ситуації ділової комунікації.

Проаналізовано сучасні дослідження з лінгводидактики, методики викладання української мови та комунікативної педагогіки, що обґрунтовують актуальність формування навичок ділового мовлення ще на шкільному етапі.

Запропоновано авторське бачення оптимізації навчального процесу: запровадження тренінгових форматів, системне застосування рольових ігор, опрацювання автентичних текстів ділового стилю, розвиток умінь усної та письмової аргументації. У статті узагальнено основні методичні підходи та окреслено умови, що забезпечують ефективне засвоєння ділового мовлення, серед яких важливою є індивідуалізація навчання, цифрові інструменти й рефлексивні практики.

Сформульовані висновки можуть бути використані педагогами, методистами, укладачами навчальних програм та вчителями української мови під час оновлення змісту уроків, спрямованих на розвиток комунікативної компетентності учнів.

Ключові слова: ділове мовлення, комунікативна компетентність, учні, педагогічні умови, мовленнєвий розвиток, освітнє середовище, методика навчання.

Kryskiv Myroslava Yosypivna PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0002-3907-6163>

Vynnychuk Oleg Teofilovych Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Education Management, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0002-9709-7296>

Burdiak Ilona Mykhailivna master's student, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil

Pavlyshyn Ilona Oleksandrivna student, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF BUSINESS SPEECH SKILLS

Abstract. The article is devoted to the study of pedagogical conditions that ensure the formation of business speech skills of students in a modern educational environment. The work reveals theoretical approaches to understanding business speech as a component of communicative competence, focusing on the importance of early development of relevant skills in schoolchildren in connection with changes in the labor market, the increasing role of digital communication and the growing need for mastering formal speech styles. The article identifies key pedagogical

conditions, where the central place is occupied by the purposeful organization of the educational process, the use of practice-oriented tasks, the integration of interdisciplinary connections, the creation of a speech environment and the active involvement of students in real or simulated situations of business communication.

Modern studies on linguodidactics, methods of teaching the Ukrainian language and communicative pedagogy, which substantiate the relevance of the formation of business speech skills at the school stage, are analyzed. The author's vision of optimizing the educational process is proposed: the introduction of training formats, the systematic use of role-playing games, the processing of authentic texts of business style, the development of oral and written argumentation skills. The article summarizes the main methodological approaches and outlines the conditions that ensure the effective mastery of business speech, among which the individualization of learning, digital tools and reflective practices are important.

The formulated conclusions can be used by educators, methodologists, curriculum developers and teachers of the Ukrainian language when updating the content of lessons aimed at developing students' communicative competence.

Keywords: business speech, communicative competence, students, pedagogical conditions, speech development, educational environment, teaching methodology.

Постановка проблеми. Школа ХХІ століття орієнтується на формування компетентної, мобільної, комунікаційно розвиненої особистості. Вміння вести ділову комунікацію стало ключовою умовою успіху в сучасному суспільстві, де кожен учень, незалежно від майбутньої професії, щоденно взаємодіє з інформацією, документами та цифровими сервісами. Проте в реальності учні часто демонструють низький рівень умінь оформлення офіційних документів, некоректно будують аргументацію, плутають стилістичні норми та не володіють структурою ділового тексту. Це свідчить про брак системного підходу до формування ділового мовлення. Проблема ускладнюється тим, що сучасні підлітки віддають перевагу неформальному спілкуванню в цифрових мережах, що поступово витісняє нормативні моделі мовлення.

Сучасна школа дедалі активніше реагує на запити суспільства, де вміння чітко, логічно та коректно висловлювати думки має не менш значення, ніж володіння цифровими навичками. Учні часто зазнають труднощів у створенні офіційно-ділових текстів, веденні ділового листування, участі в дискусіях або презентаціях. Це пов'язано з тим, що традиційні підходи до розвитку мовлення переважно зосереджені на загальнокультурному аспекті та недостатньо уваги приділяють формуванню саме ділового стилю. Тому постає питання про визначення та реалізацію ефективних педагогічних умов, які допоможуть учням опанувати ділове мовлення на практичному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку ділового мовлення розглядається в українській та зарубіжній лінгводидактиці як частина комунікативної компетентності.

Науковці підкреслюють, що мовленнєві навички формуються в системі навчання, де важливу роль відіграє поєднання теоретичних знань і практичних ситуацій. Значний внесок у розробку підходів до навчання офіційно-ділового стилю зробили Н. Бабич, О. Біляєв, Л. Мацько, Т. Симоненко та інші дослідники, які пропонували моделі роботи з текстами, методи тренування письмових та усних комунікативних умінь [1; 2; 5].

У контексті європейської педагогіки питання ділового мовлення та формальної комунікації досліджували Р. Елліс, Д. Хаймз, М. Кенейл та М. Сван, які підкреслювали, що комунікативна компетентність включає лінгвістичні, соціальні та прагматичні складники.

Сучасні українські дослідження (Н. Голуб, Л. Калініна, О. Пошетун, І. Зязюн) доводять ефективність компетентнісного підходу, особливо коли мова йде про формування практичних навичок учнів [3; 4; 6]. Низка авторів наголошує, що розвиток ділового мовлення потребує застосування інтерактивних методів, проєктної діяльності, цифрових ресурсів, аналізу автентичних текстів.

У сучасних публікаціях акцент роблять на компетентнісному підході та значенні мовленнєвої діяльності як засобу соціалізації. Дослідники вказують, що формування ділового мовлення потребує інтерактивних методів, цифрових інструментів, проєктної діяльності та рефлексії. Водночас в освітній практиці досі бракує системних напрацювань, що враховують вікові можливості школярів і забезпечують сталі результати.

Проте існуючі дослідження здебільшого спрямовані на студентів або дорослих, тоді як робота з учнями середньої та старшої школи, особливо в умовах реформування НУШ, потребує оновлення та систематизації методичних підходів.

Метою статті є визначення й обґрунтування педагогічних умов, що забезпечують ефективне формування навичок ділового мовлення учнів, а також окреслення напрямів удосконалення методики навчання цього виду комунікації.

Виклад основного матеріалу. Ділове мовлення охоплює систему мовних засобів і комунікативних стратегій, що використовуються у сфері офіційної взаємодії. Його функція полягає у передачі точних, структурованих повідомлень, регулюванні професійних відносин, узгодженні дій та прийнятті рішень.

Для учнів опанування ділового мовлення є не лише шкільним завданням, а й підготовкою до майбутньої професійної діяльності.

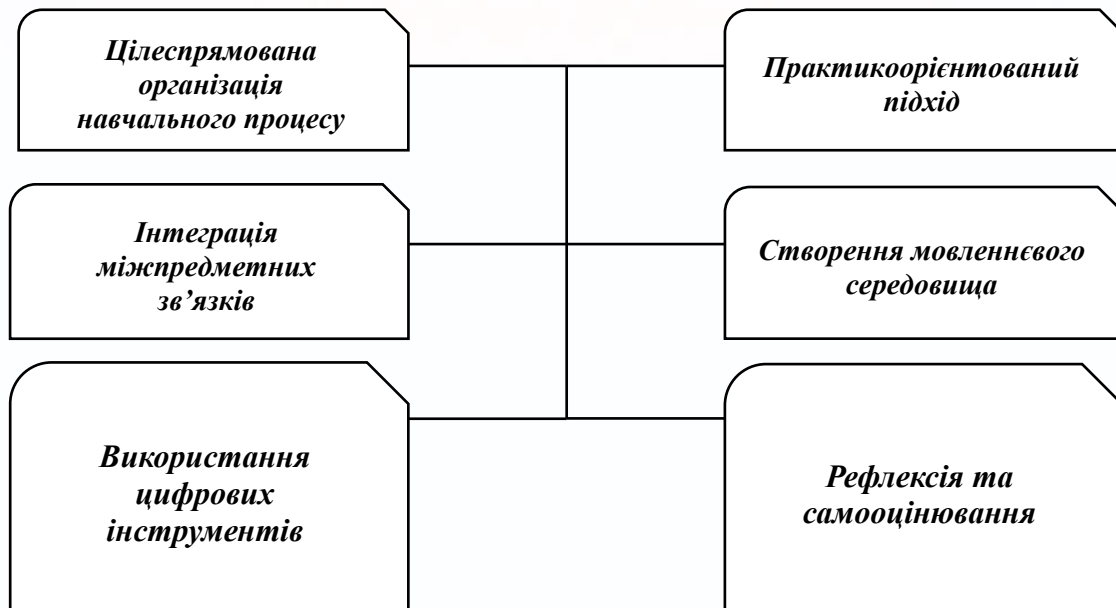

Рис. 1. Педагогічні умови формування навичок ділового мовлення

Педагогічні умови формування навичок ділового мовлення охоплюють комплекс взаємопов'язаних чинників, які забезпечують цілісність і результативність навчального процесу (рис. 1).

Передусім важливою є цілеспрямована організація навчання, що передбачає системність, логічну послідовність завдань і чітке окреслення очікуваних результатів.

Вона поєднується з практикоорієнтованим підходом, який дає змогу учням застосовувати знання в реальних або наближених до реальних ситуаціях ділової комунікації.

Значну роль відіграє інтеграція міжпредметних зв'язків, адже офіційно діловий стиль використовується на уроках різних дисциплін, що створює природне середовище для розвитку відповідних умінь.

Доповнює цей процес створення мовленнєвого середовища, у якому учні регулярно стикаються з якісними зразками ділового мовлення, аналізують їх і тренуються застосовувати на практиці.

Сучасне навчання неможливе без використання цифрових інструментів, які дозволяють опановувати електронні формати ділових документів, брати участь у спільних проєктах і моделювати онлайн-комунікацію.

Завершальним елементом є рефлексія та самооцінювання, що допомагають учням усвідомлювати власний поступ, аналізувати сильні та слабкі сторони і коригувати подальшу роботу.

Сукупність цих педагогічних умов створює сприятливі можливості для формування стійких і функціонально значущих навичок ділового мовлення. Нижче розглянемо їх більш детально.

Рис. 1. Педагогічні умови формування навичок ділового мовлення

Цілеспрямована організація навчального процесу є фундаментальною умовою формування навичок ділового мовлення. Вона охоплює продумане планування змісту, структури й форм роботи, а також забезпечує таку логіку навчання, у якій кожне завдання спрямоване на розвиток конкретної компетентності. Вчитель має визначити чіткі цілі, що легко виміряти і пояснити учням. Учні повинні розуміти, що саме вони опановують на уроці і як ці вміння знадобляться їм у майбутньому. Такий підхід створює не тільки мотивацію, а й відчуття контролю над власним навчанням.

Цілеспрямованість проявляється в доборі навчальних матеріалів. Якщо завдання відірване від реальних ситуацій, воно не працює на результат. Тому важливо пропонувати учням тексти заяв, довідок, службових листів, протоколів, ділових e-mail, коротких аналітичних записок. Поруч з аналізом змісту учні мають опрацьовувати структуру документів, стандартні мовні формули та правила оформлення. Це допомагає природно перейти від теорії до практичної дії.

Завдяки цілеспрямованій організації навчальний процес набуває прозорості та ефективності. Учні поступово переходять від елементарних умінь до впевненої ділової комунікації, оскільки всі етапи уроків працюють на одну спільну мету.

Практикоорієнтований підхід є однією з ключових умов ефективного формування навичок ділового мовлення, оскільки забезпечує безпосереднє застосування мовних знань у реальних або максимально наближених до них ситуаціях. На відміну від традиційного викладання, де учень здебільшого

працює з правилом, прикладом і вправою, орієнтованою на повторення, практикоорієнтований підхід пропонує моделі діяльності, що відображають справжні комунікативні задачі [2, с. 26]. Саме це допомагає школярам зрозуміти, як ділова комунікація функціонує в житті, і відчувати власну відповідальність за точність висловлювань.

Одним з основних інструментів є моделювання ситуацій. Це можуть бути навчальні переговори, презентації мініпроектів, обговорення плану заходу, складання ділових повідомлень у чатах або коротких службових записок. Моделювання змушує учнів не лише правильно добирати мовні засоби, а й відслідковувати логіку викладу, реагувати на співрозмовника, працювати з аргументами. Діти починають бачити, що кожен документ чи виступ має певну структуру і повинен досягати комунікативної мети.

Практикоорієнтований підхід передбачає використання автентичних матеріалів. Учні працюють з реальними документами: заявами, листами, оголошеннями, аналітичними довідками, наказами. Вони аналізують структуру, терміни, мовні кліше, правила оформлення. Після цього створюють власні документи, що відтворюють зразки, але враховують конкретну ситуацію. Такий шлях допомагає сформувати відчуття стилю, чіткість викладу, уміння працювати з мовними формулами.

Інтеграція міжпредметних зв'язків є важливою умовою формування навичок ділового мовлення, оскільки ділова комунікація за своєю природою не обмежена рамками одного предмета. Учні використовують офіційно діловий стиль у різних сферах навчальної діяльності [3, с. 108]. Тому варто організувати навчання так, щоб мовленнєві вміння формувалися під час роботи з матеріалом з історії, економіки, інформатики, громадянської освіти, географії та навіть природничих дисциплін.

Перший напрям інтеграції полягає у використанні тематичних текстів з інших предметів для опрацювання ділового стилю. Наприклад, на уроках української мови учні можуть створювати інформаційні довідки про історичні події, короткі звіти про результати лабораторної роботи, аналітичні нотатки щодо соціальних проблем. Це допомагає не тільки опрацювати структуру ділових документів, а й дати можливість школярам працювати з новими поняттями та термінологією. Другий напрям полягає у залученні вчителів інших предметів до роботи над діловими текстами. Учні можуть створити мініпроект з економіки, а потім оформити його у вигляді презентації, офіційного листа або підсумкового звіту [4, с. 23]. Третій напрям інтеграції стосується розвитку критичного мислення. Ділове мовлення передбачає аналіз, відбір інформації, оцінку фактів [5]. Тому завдання з географії, біології чи громадянської освіти можуть стати базою для формування аргументованих повідомлень, структурованих доповідей і логічних пояснень.

Завдяки міжпредметним зв'язкам учні бачать, що ділове мовлення не є ізольованим навчальним компонентом. Це робить уміння універсальними й зміцнює мотивацію до їх опанування.

Створення мовленнєвого середовища є важливою умовою розвитку ділового мовлення, оскільки учні засвоюють мовні норми не лише через вправи, а й через регулярний контакт із якісними зразками комунікації.

Мовленнєве середовище має охоплювати як навчальні ситуації, так і повсякденну взаємодію в межах класу [6, с. 103]. Це означає, що учні повинні мати можливість чути, бачити, аналізувати й практично використовувати ділові мовні формули протягом усього навчального процесу.

Одним із ефективних засобів є постійне використання автентичних матеріалів. На стендах або в електронних кабінетах можна розміщувати зразки документів, шаблони ділових листів, інструкції, оголошення. Учні мають змогу не лише ознайомитися з ними, а й застосувати під час виконання практичних завдань.

Важливо також організовувати короткі усні ситуації ділового спілкування під час уроків. Це можуть бути мініпрезентації, коментарі до виконаних завдань, пропозиції щодо організації класних проєктів [7, с. 650]. Формати спілкування мають бути лаконічними і структурованими, що поступово формує культуру висловлювання.

Використання цифрових інструментів є важливою складовою формування навичок ділового мовлення, оскільки сучасна комунікація дедалі частіше відбувається в електронному форматі. Учні повинні вміти створювати, редагувати і правильно оформлювати ділові документи в цифровому середовищі, працювати з електронною поштою, календарями, сервісами спільної роботи та онлайн-платформами для презентації інформації. Ці навички допомагають не тільки опанувати структуру ділових текстів, а й розуміти вимоги до їх подання у цифровому вигляді.

Особливу увагу варто приділяти навчальним завданням, що потребують реального використання електронних інструментів. Наприклад, учні можуть готувати службові листи у форматі електронної пошти, вести короткі звіти у спільних документах або створювати презентації, які відповідають нормам офіційного ділового стилю. Це дає змогу відпрацювати як мовні засоби, так і технічні навички.

Цифрові середовища також дають можливість моделювати ситуації, які складно відтворити у звичайному класі [8, с. 42]. Учні можуть брати участь в онлайн-обговореннях, працювати над груповими проєктами, залишати коментарі до робіт однокласників. Такі формати сприяють розвитку відповідальності, вміння комунікувати стисло та чітко, адаптувати повідомлення до різних каналів зв'язку.

Робота з цифровими інструментами робить процес навчання більш практичним і відповідає вимогам сучасної комунікації.

Рефлексія та самооцінювання є важливими компонентами формування навичок ділового мовлення, оскільки дозволяють учням усвідомлювати власні сильні сторони, визначати помилки та планувати подальше вдосконалення. Учень, який аналізує власний мовленнєвий продукт, поступово вчиться контролювати якість висловлювання і відповідність тексту поставленій меті. Такий підхід зменшує кількість випадкових, неусвідомлених помилок і допомагає будувати виразні та структурно чіткі ділові повідомлення.

Ефективною формою рефлексії є короткі самоаналізи після виконання письмових або усних завдань. Учні можна пропонувати прості запитання: чи вдалося дотриматися структури документа, чи логічно вибудована аргументація, чи доречно використані мовні кліше, чи зрозуміло сформульована мета тексту. Такі запитання привчають школярів мислити критично та оцінювати роботу не лише за кількістю помилок, а й за якістю змісту.

Рефлексія формує відповідальність і усвідомленість у мовленні [9, с. 65]. Учні починають розуміти, що якісний діловий текст є результатом не тільки знань, а й здатності думати про власний процес навчання та постійно коригувати його.

Таким чином, за умови системного застосування описаних підходів учні демонструють кращу здатність до ділового листування, структурованої усної комунікації, аргументації та аналізу інформації. Вони краще орієнтуються в офіційно-ділових стилях та впевненіше користуються ними в нових ситуаціях.

Для більш наочного розуміння педагогічних умов та методичних підходів до формування навичок ділового мовлення пропонуємо розглянути, як учні можуть опановувати їх під час створення таких типових ділових документів, як автобіографія, заява та анотація, виконуючи відповідні завдання на уроках української мови.

Як бачимо, формування навичок ділового мовлення в школярів – одне з найважливіших завдань курсу української мови, адже воно сьогодні набуло чинності державного атрибуту.

Ділове мовлення вивчається в розділі «Зв'язне мовлення» і значиться у програмі «Ділові папери».

На нашу думку, потрібно вживати не термін «ділові папери», а «ділове мовлення», оскільки воно існує в двох формах: усній і писемній. До того ж, писемне мовлення вторинне, тобто усне мовлення «породило» писемне. Незважаючи на те, що проблемі навчання зв'язного мовлення присвячено багато досліджень, організація формування писемного мовлення, зокрема ділового мовлення, в шкільній практиці все ще викликає серйозні труднощі в багатьох учителів.

Урок складання автобіографії і мотивованої заяви можна розпочати з повторення про стилі мовлення. Учні пригадують, що стиль мовлення залежить від сфери спілкування, мети завдань і умов висловлювання.

Учитель пояснює, що автобіографія і заява, над складанням яких учні будуть працювати на цьому уроці, належать до ділових паперів.

Автобіографію пишуть під час вступу до навчального закладу або на роботу. У ній викладаються основні факти життя, які є суттєвими для адміністрації і тієї установи, куди людина вступає: прізвище, ім'я, по батькові, точна дата і місце народження, освіта, робота, яка виконується з початку трудової діяльності; виконання громадської роботи, сімейний стан і основні відомості про членів сім'ї, домашня адреса. Зразок автобіографії можна оформити у вигляді плаката.

Наводимо зразок автобіографії для дев'ятикласників.

АВТОБІОГРАФІЯ

Я, Бойчук Роман Ігорович, народився 26.12.1999 р. в селі Скорики Тернопільського району Тернопільської області в сім'ї службовців. 2005 року вступив до першого класу Скориківської загальноосвітньої школи I-II ступенів. 2014 року закінчив дев'ять класів даної школи. Протягом навчання виконував різні громадські доручення: два роки був старостою класу (в 5-му, в 6-му класах), потім головою учнівського комітету (у 8-му, 9-му класах). Закінчив Новосільську музичну школу з класу скрипки.

Склад сім'ї:

Батько – Бойчук Ігор Богданович, 1979 року народження, працює вчителем фізики Мединської загальноосвітньої школи I-II ступенів.

Мати – Бойчук Ольга Романівна, 1980 року народження, працює вчителем зарубіжної літератури Скориківської загальноосвітньої школи I-II ступенів.

22.03.2025 р.

(Власноручний підпис)

Після читання зразка автобіографії треба звернути увагу учнів на особливості офіційно-ділового стилю, притаманні цьому документу: точність викладу (повністю вказується прізвище, ім'я, по батькові, точно вказуються дати), документ обов'язково підписується, датується; відсутність другорядних деталей: сухий офіційний тон викладу, наявність канцелярських зворотів. Можна запропонувати учням дібрати штампи, які вони використали б у розмові з другом, якщо б повідомляли йому ті ж факти (вступив до 1-го класу, коли навчався в школі, два роки, тощо).

Далі пропонуємо школярам уявити собі, що вони вже закінчили дев'ять класів і збираються вступити до коледжу, для чого необхідно написати автобіографію. Завдання виконується з використанням зразка. Варто сказати учням, що зразки ділових паперів вивішуються на спеціальних вітринах в

установах, куди вимагаються ті чи інші документи, однак кожному слід знати загальні правила їх складання.

Аналогічна робота проводиться над складанням мотивувальної заяви. Мотивувальна заява відрізняється тим, що в ній не тільки викладаються прохання, а й дається її обґрунтування, причини, мотиви. Наводимо зразок такої заяви.

Директору
Скориківської загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів
пану Яворському Д. Б.
учня 9-го класу Бойчука Р. І.

Заява

Прошу видати мені характеристику в двох примірниках у зв'язку із вступом в Підволочиський коледж і в спортивне товариство «Збруч».

31 травня 2025 року
підпис)

(Власноручний

Ділові папери, з якими учні ознайомлюються в школі, мають різний ступінь стандартизації. Одні (розписка, доручення, заява, протокол) – більш регламентовані, інші (оголошення, лист) – менш, треті (автобіографія, характеристика, постанова) мають незначний рівень стандартизації. Вивчаючи ці документи, учні можуть повторити дуже багато мовного матеріалу.

Під час опрацювання автобіографії і заяви можна запропонувати такі вправи і завдання.

– **Виразно прочитайте уривки з автобіографії відомих письменників. Хто, на вашу думку, є автором кожної з них?**

– **Визначте стиль наведених уривків. Які мовні особливості тексту?**

– **Чи є відмінності між наданою і сучасною біографією?**

Я родився 14 мая 1871 р. В селі Русові, коло Снятина в Галичині. Мій батько Семен та моя мати з близького села Карлова.

До школи спочатку ходив у ріднім селі, а потім в близькому Снятині, де в р. 1884 скінчив 4 класи так званої народної школи. Того самого року віддав мене батько до польської гімназії в Коломиї, де я пробув до скінчення 6 класів гімназійних. З цього класу мене нагнали за організування читалень по селах Коломийщини.

Послідні два класи гімназії я вчився в Дрогобичі р. 1892 зложив іспит зрілості. І цього року восени перейшов на університет у Кракові як студент медицини.

У 1882 року 18-літнім хлопцем, вихованцем Харківської духовної семінарії, я був арештований із забороненими книжками і на допиті ні на кого не вказував, за це мене вигнали з семінарії та oddali на 2 роки під пильний нагляд уряду в рідному селі. Скінчивши засуд, 1885 року опинився в Харкові

знову, жив газетярством; був узятий до солдат і висланий в Ташкент; в Оренбурзі, однак, дорогою арештований і вернувся до Харкова, в тюрму. Пішов на Сибір адміністративно – на 5 років, в Іркутську губернію.

– **Оформіть автобіографію, використавши в ній наведені слова з апострофом або похідні від них: Мар'яна, Лук'ян, В'ячеслав, сім'я, дев'ять, м'яч, ад'ютант, люб'язний.**

– **Пригадайте, як відмінюються іменники II відміни. До якої відміни належать такі іменники: будинок, відмінок, ректор, директор. З виділеними словами складіть заяву.**

Вивчення таких ділових паперів як анотація і бібліографія потрібно поєднувати з уроками української літератури, історії, географії. Адже, починаючи читати якусь книгу, статтю, ми спочатку читаємо про що вона, тобто вивчаємо анотацію. А написавши наукову працю, в кінці пишемо використану літературу, тобто бібліографію. Щоби вміти правильно це написати, у шкільний курс вводять вивчення офіційно-ділових паперів.

Бібліографія – це перелік книг, журналів, статей із вказівкою вихідних даних; показник літератури.

Вихідні дані вміщуються на вихідній сторінці та на її звороті, а також на останній сторінці книги. У вихідних даних зазначаються прізвище й ім'я (авторів), прізвища редакторів, художників, коректорів, обсяг книги, тираж. Вказується адреса видавництва та друкарень, де виходить книга, рік виходу книги, кількість сторінок.

Анотація – це короткий огляд змісту книги, статті часто з критичною оцінкою її. Вона складається з:

1. Опису бібліографічних ознак книги (автор, назва, і т.д.).
2. Короткого переказу матеріалу.
3. Вказівок, кому ця книга адресована.

Анотація здебільшого розміщується на звороті титульної сторінки і служить для попереднього ознайомлення читача зі змістом книги. Іноді в анотації міститься елемент оцінки книги і короткі відомості про автора.

Далі вчитель подає зразки бібліографії та анотації.

Зразки:

Мельничайко В. Я. Українська мова. Довідник для учнів та абітурієнтів : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 226 с.

Анотація

«Робінзон Крузо» – це книга Д. Дефо про життя й незвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо, моряка із Йорка, який прожив двадцять вісім років у цілковитій самотності на безлюдному острові біля берегів Америки, неподалік гирла ріки Оріноко, куди його викинули хвилі після корабельної аварії.

Історія життя Робінзона – це гімн творчій праці людини, її мужності, волі, винахідливості. В цьому – неминуще глибоко виховне значення книги.

Висновки. Узагальнюючи зміст статті, варто зазначити, що формування навичок ділового мовлення учнів у сучасному освітньому просторі постає як важливий і стратегічно необхідний напрям розвитку мовної освіти. Ділове мовлення, будучи складником комунікативної компетентності, виконує не лише функцію інструмента ефективної взаємодії, а й формується як ключова навичка, що визначає успішність особистості у професійному й суспільному середовищах.

У контексті трансформацій, що відбуваються на ринку праці, швидкого розвитку цифрових технологій та підвищення вимог до мовної культури, опанування формальних стилів комунікації стає невіддільною складовою підготовки компетентного здобувача освіти.

На основі проведеного аналізу сучасних лінгводидактичних та методичних джерел доведено актуальність раннього формування навичок ділового мовлення. У статті визначено, що провідну роль у цьому процесі відіграють спеціально створені педагогічні умови, серед яких важливими є цілеспрямована організація навчального процесу, поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю, інтеграція міжпредметних зв'язків та побудова сприятливого мовленнєвого середовища. Ефективність формування навичок значною мірою залежить від активного залучення школярів у реальні або змодельовані ситуації ділової комунікації, що сприяє формуванню досвіду, усвідомленню соціальної значущості мовлення та розвитку відповідальності за точність висловлювання.

Запропоновані підходи підтвердили свою результативність і можуть бути інтегровані у практику навчання української мови. Системність, індивідуалізація, використання цифрових інструментів та рефлексивних практик визначено як ключові чинники оптимізації цього процесу.

Таким чином, результати дослідження підкреслюють необхідність оновлення підходів до викладання української мови у шкільній освіті з орієнтацією на розвиток ділового мовлення як складника ключових компетентностей учня. Викладені висновки можуть слугувати теоретичною та методичною основою для педагогів, методистів та укладачів освітніх програм при модернізації змісту навчання з метою забезпечення високого рівня комунікативної компетентності сучасних здобувачів освіти.

Література:

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика сучасної української мови. Львів: Світ, 2010. 432 с.
2. Біляєв О. М. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах. Київ: Освіта, 2012. 136 с.

3. Голуб Н. Б. Концептуальні засади сучасної методики навчання української мови в загальноосвітній школі. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 107–118.

4. Калініна Л. В. Компетентнісний підхід у мовній освіті. Київ: Педагогічна думка, 2017. 213 с.

5. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Культура української мови. Київ: ВЦ Академія, 2016. 221 с.

6. Пометун О. Комунікативні технології навчання. Київ, 2018. 192 с.

7. Ellis R. *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford : Oxford University Press. 2016. 1176 p.

8. Canale M., Swain M. *Theoretical Bases of Communicative Approaches*. *Applied Linguistics*. 2018. 47 p.

9. Hymes D. Models of Interaction for Communicative Competence. *Journal of Social Issues*. April 2010. №23(2). Pp. 8-28. DOI: 10.1111/j.1540-4560.1967.tb00572.x

References:

1. Babych, N.D. (2010). *Praktychna stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy* [Practical stylistics of the modern Ukrainian language.]. Lviv: Svit [in Ukrainian].

2. Biliaiev, O.M. (2012). *Metodyka navchannia ukrainskoi movy v serednikh navchalnykh zakladakh* [Methodology of teaching the Ukrainian language in secondary schools.]. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].

3. Holub, N.B. (2015). *Kontseptualni zasady suchasnoi metodyky navchannia ukrainskoi movy v zahalnoosvitnii shkoli* [Conceptual principles of modern methodology of teaching the Ukrainian language in secondary schools.]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian pedagogical journal*, 1, 107–118 [in Ukrainian].

4. Kalinina, L.V. (2017). *Kompetentnisnyi pidkhid u movnii osviti* [Competency-based approach in language education.]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

5. Matsko, L.I., & Sydorenko, O.M. (2016). *Kultura ukrainskoi movy* [Culture of the Ukrainian language.]. Kyiv: VTs Akademiia [in Ukrainian].

6. Pometun, O. (2012). *Komunikativni tekhnolohii navchannia* [Communicative learning technologies.]. Kyiv [in Ukrainian].

7. Ellis, R. (2012). *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press [in English].

8. Canale, M., & Swain, M. (2018). *Theoretical Bases of Communicative Approaches*. *Applied Linguistics* [in English].

9. Hymes, D. Models of Interaction for Communicative Competence. *Journal of Social Issues*, 23(2), 8-28. DOI: 10.1111/j.1540-4560.1967.tb00572.x [in English].